

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

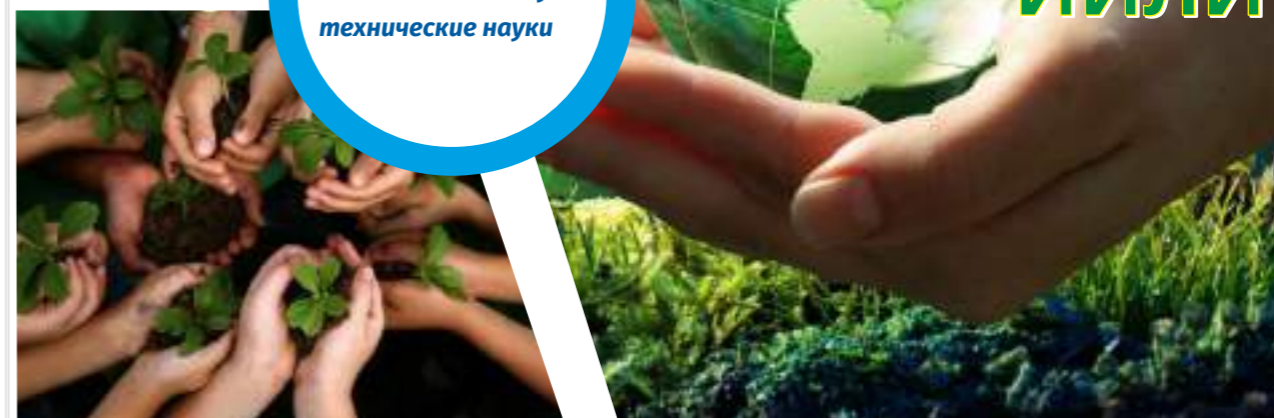
Илимий-методикалық журнал

№ 1/1 2025

2025

«АТРОФ МУҲИТНИ
АСРАШ ВА «ЯШИЛ»
ИҚТИСОДИЁТ
ЙИЛИ

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2025

1/1-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқаргы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гүўалық берилген.*

Нөкис

1-сан 2025

январь – февраль

Қарақалпақстан Республикасы мектепке шекемги хәм мектеп билимлендириуи
министрлиги, Қары Ниязий атындағы Тәрбия педагогикасы миллий институты
Қарақалпақстан филиалы

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Захия НАРИМБЕТОВА
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Хушбоқ НОРБҰТАЕВ
Сапардурды АБАЕВ	Ойниса МУСУРМОНОВА
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Сафо МАТЧОН
Мавлюда АЧИЛОВА	Шукурулло МАРДОНОВ
Азизжан АБДАЗИМОВ	Абдулхамид МИРЗАЕВ
Шухрат АБДУЛЛАЕВ	АбдимураТЕСЕМУРАТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Даулетназар СЕЙИТКАСЫМОВ
Злийха ОРАЗЫМБЕТОВА	Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Мансурбек ОНГАРОВ	Раъно ОРИПОВА
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Норим РАХМАНОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Муқаддас РАХМАНОВА
Марифжон АХМЕДОВ	Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Гулзабира БАБАШЕВА	Тажибай САПАРБАЕВ
Умида БАҲАДИРОВА	Мухаббат САЛАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Гўзал СОДИҚОВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Улбосын СЕЙТЖАНОВА
Гулбахар БЕШИМБЕТОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Комил ГУЛЯМОВ	Нурзода ТОШЕВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ	Тажибай УТЕБАЕВ
Дилдора ДАВРОНОВА	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди ҚАМАЛОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Тажикал КУДАЙБЕРГЕНОВА
Холбой ИБРАГИМОВ	Ойбахор ШАМИЕВА
Шохида ИСТАМОВА	Ризамат ШОДИЕВ
ВОХИД КАРАЕВ	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз,Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Сарсенбай КАЗАХБАЕВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Мохира КУВВАТОВА	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Джавдод ПЎЛАТОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Пердебай НАЖИМОВ	Гавхар ЭШЧАНОВА
Асқарбай НИЯЗОВ	Қонысбай ЮСУПОВ
	Гулара ЮСУПОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХЭМ ӘДЕБИЯТ

Yusupova H. Tekst, onin túrleri hám ilimiy izertleniw máseleleri	6
Sultanova D.K. Pedagogikalıq terminler, onin semantikasi hám izertleniwine tiyisli máseleler	12
Юсупов К.А. Драмалық шығармаларды оқытыу ұсыллары	20
Kabulova M.T. Kórkem shıǵarmalardı tallaw usılları	26
Mambetkarimov D.O. Joqarı klasslarda folkorlıq shıǵarmalardıń janrlıq túrlerin úyreniw metodikasi	31
Kalibaeva G.A. Glyutonim tushunchasining ta'rifi va uning tilshunoslikdagi o'rni	38
Xoshimova D.R. Ingliz tilidagi konnotativ mohiyatli o'quv materialidan ta'lim jarayonida foydalanishning lingvomadaniy va metodik jihatleri	42
Gulomova S. Ingliz va o'zbek tillaridagi turizm terminlarning lingvomadaniy prinsiplari	46
Amonov U.S. O'zbek tilining turli davrlarda nomlanishi haqida mulohazalar	50
Мусурманкулова М.Н. Простые производные строительные термины	56
Tojakhmedova S.Yu. The possibility and the potential for further development of applying modern technologies in language learning	61
Rozikova Z.T. Increasing linguocreativity and motivation through interactive methods in english teaching	66

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Yusupov I.K. Joqarı klasslarda qaraqalpaq ádebiyatın oqıtıwda innovaciyalıq-pedagogikalıq texnologiyalar	71
Қудайбергенова Т.К. Ўқувчилар ҳуқуқий тарбиясининг педагогик тавсифи ва концептуал асосларини тадқиқ қилиш долзарб муаммо	77
Umirova N.J. Ta'lim jarayonida talabalarni individual yondashuv asosida kasbiy kompetentligini rivojlantirishning – ijtimoiy pedagogik zaruriyati	81
Yuldasheva N.Sh. Imposter sindromining psixologik asoslari	88
Esemuratov A.A. Ingliz tilini o'qitishda o'lkashunoslik manbalarini maktab o'quvchisining lingvistik ko'nikmalarini rivojlantirishga oid yondashuvlar	93
Dauletova Z.A. Zamonaviy biologiya ta'limida pedagogik texnologiyalardan foydalanishning didaktik asoslari va tamoyillari	98
Berdibayeva G.S. Ta'lim oluvchilarda ekologik madaniyatni rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari	103
Erkinova L.O. Menejment madaniyatini shakillantirishning pedagogik nazariy asoslari	108
Abdullayev B.B. Intellektual tizimlar vositasida talabalarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishdagi pedagogik yondashuvlar	113
Jumaniyazova S.Q. Kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchilarning mustaqil ta'lim faoliyatini samarali tashkil etish	121
Madaminov U.A. Interaktiv mobil ta'lim texnologiyalari asosida fanlarni o'qitishning pedagogik muammolari	127
Aliyeva G.A. Bulutli texnologiyaning ta'lim tizimiga kirib kelish istiqbollari	131
Fayziyeva N.A. Oliy ta'limda pedagogik ta'lim-tarbiyani tashkil etishning ahamiyatlari va zamonaviy metodlaridan foydalanish usullari	137
Smetova J.H. Tarbiya fanlarini o'qitishda mustaqil ta'lim topshiriqlaridan foydalanishning pedagogik asoslari	142
Sobirjonov A.Z., Abdujabbarova U.M., Latipova K.D. Tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida fizika fanini vizual usullardan foydalangan holda o'qitish	149
Xaydarova O.K. Bo'lajak o'qituvchi kasbiy tayyorgarligiga qo'yiladigan zamonaviy talablar	154

Batirov Z.L., Shukurova S.Z., Lutfullayeva M.Z. Kasbiy kompetensiyani shakllantirishni belgilovchi zamonaviy yondashuvlar va omillar	160
Muladjanova G.A. O'quv jarayonida maktab o'quvchilarining muloqotchanlik ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy asoslari	165
Abdirimova I.K. O'quvchining mustaqil fikrlashini shakllanishida loyiha faoliyatining ahamiyati	170
Bagbekova L.K. Oliy ta'lim tizimi pedagoglarining malakasini oshirishda xorij tajribasi	175
Norboyev A.G'. Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarida ekologik madaniyatni shakllantirish dolzarb pedagogik muammo sifatida	179
Rasulova A.M. Talabalarni diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashning pedagogik shart-sharoitlari	185
Muradova D.D. Yuqori sinf o'quvchilarining shaxsiy faoliyatini boshqarish	189
Burxanov Z.Sh. Masofaviy ta'limning pedagogik samaradorligi va uning metodologik asoslari	198
Ongarov M.B. Umumiy o'rta talim muassasalari faoliyatini tashlik etishda va boshqarishda mehnat munosabatlari	204
Abdurasulova K.G'., Ongarov M.B. Talabalarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda nazariya va amaliyotning integratsiyasi	210
Бекназарова З.Ф. Таълим кластери асосидаги машгулотларда компетенциявий ёндашувларнинг ўзига хос хусусиятлари	216
Shaxaldarova G.S. O'quvchilar kognitiv kompetensiyasini tarbiyalashda onglilik prinsipi	221
Pulatov Dj.A. Oliy ta'lim tizimida ma'naviy-ma'rifiy ishlar monitoringini takomillashtirishning pedagogik mezonlari	227
Kodirov I.N. Muhandislar tayyorlashda "Tarmoq-korxonaliyog" darajasida dual ta'limni tashkil etishning xususiy metodologik tamoyillari	234
Qo'ng'irotova A.I. Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishning nazariy asoslari	242
Umarova A.I. Sibeliyus dasturi bo'yicha raqamli texnologiyalarni o'rganishda klaster yondashuvi: nazariy asoslar, metodik usullar va amaliy tatbiq	247

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Xo'jayev M.O. Ma'kuraviy kompetentlikni shakllantirishning tarixiy-pedagogik asoslari	253
Ирисметов Б.М. Особенности развития политической культуры в странах Центральной Азии	259

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Qarshibayev S.Sh. Infografikaning turlari va ularni tanlash mezonlari	264
Allaberganova M.R. SMART ta'lim platformasi vositasida "Latexga kirish" fanidan amaliy mashg'ulotlarni o'tkazish metodikasi	271
Tadjibayev A.B. Umumta'lim maktablarida chizmachilik o'qitish metodikasini takomillashtirish omillari	280
Muhammadiyev B.H. Molekulyar fizika bo'limini o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish metodikasi	286
Voxidov E.R. Darsda nazariya va amaliyot uyg'unligi fizika ta'limi sifatini kafolatlovchi asosiy omil	290
Toshmurova M., Nomonova Sh. Donli ekinlarning fitofag hasharotlari biologiyasi va ekologiyasi	300
Prenov B.B., Abdullayev J. Sh., Sobirov U.M. Nostandart geometrik masalalarni yechishda koordinatalar metodi	306

БАСЛАҶШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӨРБИЯ

Mahmudova D. Maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish usullari	313
Zikirova N.Yo. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy motivatsiyasini shakllantirish mazmuni va komponentlari	318
Razzoqova M.Q. Maktabgacha yoshdagi bolalarda gender identifikatsiyasi muammosini o'rganish nazariyasi	325
Berdiyoro N.B. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etishning samaradorligi	330
Seytmuratova V.Sh. Zamonaviy didaktik vositalar orqali bolalarning kreativ fikrlashini rivojlantirish	333
Egamberdiyeva M.K. Maktabgacha tayyorlov guruhlarida ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish mazmuni va texnologiyasi	338
Hakimova Sh.J. Erta bolalik davrida sog'lom ovqatlanish tizimining innovatsion usullari	342
Madraimova F.Sh. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida Raven test metodikasi yordamida aqliy qobiliyatlarini aniqlash	347
Yakubova M.A. TRIZ texnologiyalari orqali bolalarni ixtirochilik madaniyatini shakllantirishning metodik ahamiyati	353
Abdullayeva N.Sh., Maraimova M.P. Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining menejerlik ko'nikmasini shakllantirishda zamonaviy yondashuvlar	360
Kubayeva Yu.I. Boshlang'ich ta'limda innovatsion texnologiyalardan foydalanish	368
Xalilova M.M. Maktabgacha ta'limni o'rganishda klaster yondashuvi: innovatsion metodlar, pedagogik texnologiyalar va amaliy tajriba	373
Xasanova M.S. Integration of modern educational technologies into the educational process for instilling national values in preschool educational institution children	380

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Axmedova N.E. 3D modellashtirishni ta'limda qo'llashning pedagogik imkoniyatlari	385
Asadullayeva M.A. Inklyuziv sinf o'qituvchilarida musiqiy faoliyatlar orqali korreksion va davolash ishlarini yo'lga qo'yish	390
Xo'jamqulov P. Xor fanini o'qitishda klasterli yondashuv: nazariy asoslar, metodik usullar va amaliy tatbiq	398
Syomkina A.M. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlashda pedagogik improvizatsiyadan foydalanish	406
Yunusov O.G. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlashda vokal milliy musiqa merosidan foydalanish texnologiyalari	414
Azimov D.G. Talabani musiqiy ta'lim berish orqali individual ta'limga yo'naltirishning ilmiy - metodik asoslari	422
Maxkamova Sh.R. Musiqa idroki va tinglash madaniyatini rivojlantirish texnologiyalari va uslublari	430
Musayev N.U. An'anaviy maqom: tarixi, rivojlanishi, ijrochilik an'analari va zamonaviy san'atdagi o'rni	436

СОЦИАЛЎҚ ПЕДАГОГИКА

Lutfullaeva N. Shaxs xulq-atvorining neyrofiziologik mexanizmlari	444
Холматов М.А. Ўсмир ёшларда иррационал установакаларга мойилликнинг психологик жиҳатлари	454
Ochilov A.S. O'smirlardagi psixoenergiya pastligi sabablari va uning o'zlashtirishga ta'siri	460
Nigmanova U.B. Talabalarda milliy o'zlikni anglash kompetensiyalarini shakllantirishning ijtimoiy pedagogik zaruriyati	464

Тожибоев М.Н. Педагогик тафаккурни ривожлантириш воситасида талабаларни инклюзив таълимга тайёрлаш методикаси (логопедия таълим йўналиши мисолида)	468
Azimov T.D., Baltabaev K.K., Samatova K.M. Muhandislik fanlarini o'zlashtirishda pedagogik psixologiyaning o'rni va ahamiyati	474
Inomova M.Yu. Talabalarning bolalarda ijtimoiy moslashuvni shakllantirishga kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning shart-sharoitlari	480
Исоков З.С. Олий таълим муассасаларининг номутахассис йўналишларида “Ўзбекистоннинг энг янги тарихи фани”ни ўқитишда ноанъанавий усуллардан фойдаланиш	488

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Мирзаев А.М. Балаларды белбеўли гүреске таңлап алыў критериялары	492
Rahmonov A.A. Yosh sportchilarni huquqiy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning pragmatik yo'llari	498
Isoqov Sh.M. Oliy ta'lim muassasasi talabalarida belbog'li kurash mashg'ulotlarini takomillashtirish mexnizmlari	503
Karimov U.R. Yunon-rum kurashida sportchilarning musoboqa faoliyatini tahlil qilish	508
Shodiboyev Sh. Sh. Futbol muxlislarining sportga bo'lgan ishtiyoqi va ularning fanatizm darajasi o'rtasidagi munosabat tahlili	513
Axmedov Z.K. Jismoniy tayyorgarlik va sportning maqsad hamda vazifalari	521
Mahmaraimov J.J. Yosh badmintonchilarni boshlang'ich tayyorgarlik bosqichida texnik-taktik harakatlarga o'rgatish	527
Vaxtiyorov U.B. 12-14 yoshli basketbolchilarni savatga to'p tashlashdagi hujum harakatlarini rivojlantirish uslubiyati	533
Мамажонова С.Т. Эффективность повышения общей физической подготовленности высококвалифицированных гребцов-параолимпийцев	538
Шакирзянова С. Р. Структура технологии по профессионально-прикладной физической подготовке курсантов таможенного института	543
Ниязов А.Т. , Самекеев И.М. Педагогические принципы организации предсоревновательной подготовки борцов	546
Арипова В.Б. Особенности развития основных видов движения и физических способностей у детей дошкольного возраста	551

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA GENDER IDENTIFIKATSIYASI MUAMMOSINI O'RGANISH NAZARIYASI

Razzoqova M.Q.

Xalqaro Nordik universiteti katta o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: gender identifikatsiyasi, gender rollar, maktabgacha ta'lim, an'anaviy madaniyat, ijtimoiylashuv.

Ключевые слова: гендерная идентификация, гендерные роли, дошкольное образование, традиционная культура, социализация.

Key words: gender identification, gender roles, preschool education, traditional culture, socialization.

РЕЗЮМЕ:

Maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda gender identifikatsiyasi muammosini o'rganish, ta'limda gender yondashuvini kuchaytirish, tarbiyachilarning bilim va malakalarini oshirish va ta'lim jarayoniga an'anaviy madaniy qiymatlarni integratsiya qilishning dolzarbligini tasdiqlaydi. Gender ta'limini tizimli ravishda tashkil etish kelajak avlodning jamiyatda muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvini ta'minlashda asosiy omillardan biri sifatida ko'rilmogda.

РЕЗЮМЕ:

В статье подтверждается актуальность изучения проблемы гендерной идентификации у детей дошкольного возраста, усиления гендерного подхода в образовании, совершенствования знаний и навыков педагогов, интеграции традиционных культурных ценностей в образовательный процесс. Системная организация гендерного образования рассматривается как один из главных факторов обеспечения успешной социализации будущего поколения в обществе.

SUMMARY:

The article confirms the relevance of studying the problem of gender identification in preschool children, strengthening the gender approach in education, improving the knowledge and skills of educators, and integrating traditional cultural values into the educational process. Systematic organization of gender education is seen as one of the main factors in ensuring the successful socialization of the future generation in society.

Globallashuv va o'zgarishlar davridagi murakkab, o'zgaruvchan dunyoda inson o'zini har qachongidan ham xotirjam va ishonchli his qilishi kerak. Buning uchun u o'zining shaxsiy va professional rolida o'zini namoyon qilishi kerak. Ammo insonning shaxsiyati jins toifasidir. Kuindji N.N. "Oddiy shaxsiyat ma'lum bir jins asosida shakllanadi" dedi.

Bolalarning jinsini aniqlash muammosi 19-asrning ikkinchi yarmida xorijiy psixologiyaning asosiy muammolaridan biriga aylandi. Psixoanalitik bilan bir qatorda ontogeneznning dastlabki bosqichlarida gender - rol o'ziga xosligi shakllanishining yana bir qancha nazariyalari paydo bo'ldi: modellashtirish nazariyasi (J. Kagan, X. Moss, J. Masters), kognitiv rivojlanish (L. Kolberg, J. Smetana, C. Letourneau), gender sxemasi (S. Bem), ijtimoiy -kutishlar (L. Wetzman, M. Jonson, J. Pleck, J. Stockard) va boshqalar.

Jinsiy sotsializatsiyaning dastlabki bosqichlari va gender o'ziga xosligi genezasiga bag'ishlangan zamonaviy mahalliy psixologik tadqiqotlar orasida V.V. Abramenkova, A.I. Zaxarova, M.N. Zikova, D.V. Ilchenko, D.N. Isaeva, V.E. Kogan, D.V. Kolesova, I.I. Lunina, V.S. Muxina, N.V. Plisenko, T.A. Repina, I.V. Romanova, A.G. Xripkova, A.A. Chekalinalarni ishi markazlashgandir.

Ularning ko'pchiligi an'anaviy madaniyatning bolalarning jinsi va jinsiy rolini aniqlash jarayoniga ta'sirini tan oladilar va haqiqiy gender qadriyatlarini shakllantirish uchun folklor vositalaridan: ertaklardan, an'anaviy o'yinlaridan foydalanishni taklif qiladilar.

Pedagogika fani formatida maktabgacha yoshdagi bolalarni gender-rol sotsializatsiyasi jarayonida tarbiyalashning vazifalari, tamoyillari, shartlari, texnologiyalari, qizlarning gender-rol xulq-atvorini shakllantirish uchun tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligi mazmunini aniqlashga e'tibor qaratilgan. (L.A. Arutyunova, S.V. Badmaeva, L.V. Gradusova, E.K. Kudryavtseva, N.K. Ledovskix, T.V. Malova, M.A. Tatarintseva va boshqalar) - Tadqiqotchilar maktabgacha yoshdagi bolalarning gender-rol ta'limi uchun yetarlicha keng uslubiy qo'llanmani ishlab chiqdilar, ammo unda an'anaviy madaniyati vositalariga kichik o'rin berilgan.

Ijtimoiy ta'lim tarafdorlarining fikricha, bola o'zini ota-onadan biri bilan emas, balki ular tomonidan ko'plab kuzatishlar asosida yaratilgan erkak va ayolning qandaydir mavhum obrazi bilan tanishtiradi. A. Bandura ko'p sonli asarlarga asoslanib, identifikatsiya deganda, namuna bo'lib xizmat qiluvchi boshqa shaxsning fikr, his-tuyg'ulari yoki harakatlarini ko'chirib olish jarayoni tushuniladi, deb hisoblaydi. Uning ishida identifikatsiya kuzatish orqali o'rganish jarayoni sifatida qaraladi, shu jumladan turli xil modellashtirish natijalari va haqiqiy va ramziy modellar bilan bevosita harakatlarga asoslangan.

Kognitiv rivojlanish nazariyasi bolaning kattalardan gender roli xulq-atvori va bolaning o'z gender o'ziga xosligi va uning qaytarib bo'lmaydiganligini tushunishi haqida olgan asosiy ma'lumotlarini hisobga oladi. J. Smetana va K. Letourneaularning fikricha, gender doimiyligi bolalarni jinsiga mos keladigan xatti-harakatlar haqida ma'lumot to'plash uchun ijtimoiy aloqalarni izlashga

undaydi. Ushbu nazariya identifikatsiya jarayonining kognitiv tomoniga urg'u beradi. Birinchidan, bola erkak yoki ayol bo'lish nimani anglatishini bilib oladi, keyin u kimligini aniqlaydi va keyin u o'z xatti-harakatlarini erkak yoki ayol g'oyasi bilan muvofiqlashtirishga harakat qiladi.

Jinsiy munosabatlarning asoslari bevosita biologik instinktlar va beixtiyor madaniy me'yorlar bilan emas, balki bolaning gender roliga muvofiq kognitiv sohasini tashkil etish orqali shakllanadi. Bolaning gender rollari haqidagi g'oyalari ijtimoiy mashqlarning passiv mahsuloti emas. Ular bolaning ongida faol aks ettirish natijasida paydo bo'ladi.

S.Bem tomonidan ishlab chiqilgan gender sxemalari nazariyasiga ko'ra, ma'lum bir gender rolini bajarish bilan bog'liq munosabatlarni assimilyatsiya qilish va qabul qilish birlamchi sotsializatsiya jarayonida amalga oshiriladi. Jinsiy farqlash va tiplashtirish "erkak" va "ayol" tushunchalari bilan bog'liq bo'lgan ma'lumotlarni gender sxematik qayta ishlash natijasidir, deb taxmin qilinadi. Kattalarga e'tibor qaratgan holda, bola "men" ning barcha mumkin bo'lgan ta'riflaridan faqat uning jinsiga mos keladiganini tanlashni o'rganadi. Yangi ma'lumotni idrok etgan holda, bola uni tashqi tomonidan belgilangan gender sxemalariga muvofiq kodlaydi va tartibga soladi, ya'ni erkaklik va ayollik, jamiyatdagi erkaklar va ayollarning roli haqidagi hukmron madaniy g'oyalar. Binobarin, bolaning xatti-harakati va o'zini o'zi qadrlashi gender sxemasining mazmuni bilan belgilanadi.

Ijtimoiy rollar nazariyasi muallifi A.Eagli ko'plab gender farqlari erkaklar va ayollarning muayyan xatti-harakatlarini qo'llab-quvvatlovchi yoki bostiradigan turli xil ijtimoiy rollarning mahsuli ekanligini ta'kidlaydi. Turli rollar turli ko'nikmalar va munosabatlarni yaratadi va bu erkaklar va ayollar o'rtasida turli xil xatti-harakatlarga olib keladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tajribasini o'rganish shuni ko'rsatadiki, tarbiyachilar maktabgacha yoshdagi bolalarning gender o'ziga xosligini shakllantirish xususiyatlari, tuzilishi, funktsiyalari va mezonlari haqida aniq tasavvurga ega emaslar. Erkaklik va ayollik tamoyillarini tarbiyalash jarayoni uyushmagan xarakterga ega bo'lib, an'anaviy madaniyatning mulki bo'lgan va asrlar davomida qo'llanilgan gender roli munosabatlarini shakllantirish usullari bilan bog'liqlikning yomonligidir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida gender - rol ta'limining amalga oshirilishi tahlili nazariy va texnologik darajada zamonaviy maktabgacha yoshdagi bolalarning nominativ gender - rol o'ziga xosligini shakllantirishda an'anaviy madaniyatdan foydalanish bo'yicha yetarli ma'lumotga ega emasligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, bolalarda ijtimoiy va gender rollarini

shakllantirishning an'anaviy tajribasini qayta qurish va ijodiy, tizimli qo'llash xalqimizning ma'naviy qadriyatlarini, axloqiy g'oyalarni yosh avlodga yetkazish, o'ziga xos qatlamni asrab-avaylashga xizmat qiladi.

Shunday qilib, mavjud pedagogik nazariya va amaliyotda an'anaviy madaniyatiga xos bo'lgan bolaning gender o'ziga xosligini shakllantirish tamoyillari va vositalarini saqlash muhimligi va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ushbu jarayonni kontseptual va texnologik jihatdan qo'llab-quvvatlamaslik o'rtasida qarama-qarshilik paydo bo'ldi.

Ushbu mavzu bo'yicha ko'pchilik tadqiqotchilarni birlashtirgan g'oya o'tgan asrning 20-yillarida P.P. Blonskiy: bolaning gender rolini uyg'un rivojlanishi uchun, birinchi navbatda, qulay turmush va tarbiya sharoitlari zarur, shuning uchun ota-onalar va tarbiyachilar maktabgacha yosh davridan boshlab jinsga mos ong va xulq-atvorni shakllantirishlari, boshqa jinsga hurmatli munosabatda bo'lishlari, o'rgatishlari kerak. Madaniyat ayollikdagi va erkaklikni ifodalovchi turli jinsiy belgilar tahlili hisoblanadi.

Olimlar fikriga ko'ra, katta maktabgacha yoshdagi bolada asosiy (nominativ) gender-rol identifikatori shakllanadi, bu o'g'il bolaning "men" imidjiga qasddan ta'sir qilish imkoniyatini sezilarli darajada murakkablashtiradi. Shuning uchun 5-6 yoshdagi bolalar gender me'yorlari va stereotiplarini o'zlashtirish, gender-rol ta'limini tashkil etish uchun sezgir hisoblanadi.

Bugungi kunga qadar maktabgacha ta'lim tashkilotlari sharoitida uni tashkil etishning turli usullari ishlab chiqilgan: axloqiy suhbatlar, muammoli vaziyatlar, o'yin sahnalashtirish, teatrlashtirilgan eksperimentlar, maxsus tanlangan adabiyot asarlarini muhokama qilish, san'at darslari va boshqalar. An'anaviy madaniyat vositalari esa juda kam va odatda parcha-parcha (asosan, folklor o'yinlari) ishlatiladi.

Shu bilan birga, adabiy manbalarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, o'zbek an'anaviy madaniyatida o'qitish va tarbiyalashning an'anaviy mexanizmlari: marosimlar, afsonalar, urf-odatlar, folklor, mehnat faoliyati orqali bolaning gender identifikatorini nodirektiv shakllantirish tizimi mavjud. Bola tug'ilgandan boshlab, an'anaviy madaniyat uning jinsiy o'sishini izchil ravishda belgilab beradi, o'zini ma'lum bir jinsga bog'lash qobiliyatini rivojlantiradi va o'zini u yoki bu jinsning vakili sifatida ijobiy qabul qilishga yordam beradi, unga xos bo'lgan gender rollari repertuariga ega hisoblanadi.

Nazariy tadqiqotlar va o'quv amaliyoti natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarning gender identifikatsiyasini shakllantirishning yetarli darajada o'rganilmaganligini ko'rsatadi va maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim jarayoniga gender yondashuvini joriy etish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashda gender yondashuvi shaxsning o‘zini o‘zi anglashi, gender-mustaqil imkoniyatlarni shakllantirish va o‘rnatishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Biroq, amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, gender komponenti va uning uslubiy ma‘lumotlari maktabgacha ta‘lim mazmuni nuqtai nazaridan yetarli emas. Maktabgacha yoshdagi bolalarning gender ta‘limi muammosi o‘rganilgan: I. Kon, (1999), V. Kahan, (2000), S. Bern, (2001), A. Palii, (1996), O. Kikinejdi (2006).), T. Bendas, (2005), T. Govorun, (2004), N. Belopolska, (1999), P. Gornostay, (2004), O. Kononko, (2000), T. Titarenko, (1989), O. Lutsenko, (2004), S. Xarchenko, (2013), V. Kravets, (2003), O. Kikinejdi, (2006) va boshqalar.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida gender ta‘limi o‘z-o‘zidan amalga oshiriladi, tarbiyachilar bolaning shaxsiyatining o‘zini o‘zi qadrlashi va uning o‘zini o‘zi anglash stereotiplarini faqat jins asosida shakllantirishda an’anaviy yondashuvdan foydalanadilar. Shu sababli, bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarning gender ta‘limiga ko‘proq e‘tibor berish muhim ahamiyatga ega, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida tarbiyachilar bolalarning gender g‘oyalarni shakllantirish va ijtimoiylashuviga hissa qo‘shadigan turli xil mashg‘ulotlar va rolli o‘yinlarni ko‘proq o‘tkazishlari kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Delfi, C. (1993). Jins va jinsni qayta ko‘rib chiqish. Valomats Studies xalqaro jurnalinal, 16 (1), 1-9.
2. https://www.researchgate.net/publication/274537189_Children's_Gender_Identity_Development
3. Keyn, E.V. (2006). "Mening o‘g‘illarim bunday bo‘lmaydi!" Ota-onalarning javoblari bolalarning jinsiga mos kelmasligi. Gender va jamiyat, 20 , 149-176.
4. Razzoqova, M. (2024). Speech development technologies for preschool children in their environment: preschool. nordic_press, 1(0001).
5. Keyn, MJ (1990). Jismoniy dam olishda ayollarning ishtiroki - Gender roli cheklash. Jismoniy tarbiya, dam olish va raqs jurnali, 61 (1), 52-6. Kostyk, Liubov & Kostyk, Vasyl & Platash, Larysa & Palahnyuk, Olha. (2021). Major aspects of studying gender identity of children in the teaching and educational process. грааль науки. 419-435. 10.36074/grail-of-science.07.05.2021.078
7. Razzoqova Maxliyoqon Qosimjonovna “Maktabgacha yoshdagi bolalarda gender identifikatsiyasini shakllantirishda musiqa ahamiyati” DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14504808>
8. Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna “Maktabgacha yoshdagi bolalarda gender identifikatsiyasini shakllantirishning ahamiyati <https://research.nordicuniversity.org/index.php/nordic/article/download/525/285/1516>
9. Razzoqova, M. (2024). Maktabgacha yosh davrida gender identifikatsiyasini rivojlantirish. tamaddun nuri jurnali, 11(62), 179-181.